

Necdet Subaşı, *Biz Dışarıda Kalanlar*, Büyüyen Ay Yayınları, 2017, 264 s.

Değerlendiren: Celaleddin Çelik

Türkiye'nin farklı üniversitelerinde akademik görevler alan ve bu minvalde özellikle sosyoloji ve din sosyolojisi alanında değerli eserler veren Necdet Subaşı, son dönemde edebi denemeler ve öyküler yazmaktadır. Bu değerlendirme ve tanıtım yazısı Subaşı'nın Büyüyen Ay Yayınları'ndan çıkan son kitabı "Biz Dışarıda Kalanlar"ı ele almaktadır.

Necdet Subaşı'nın son eseri "Biz Dışarıda Kalanlar", ancak içine daldığımızda "dışarıda kalan bizler"in dünyasını ve düşüncelerini okuyucusuna açmak isteyen bir metin âdeta. Kitapta yer alan anlatılar düz bir zamansal çizgiyi izlemese de birbirleriyle iç içe geçmiş olaylarda kimin ne zaman ve hangi aşamada ortaya çıkacağını bildiren çok derin bağlantıları bulunuyor. Eserin bir deneme gibi vurgulu ve kısa, ama bir öykü gibi sürükleyici tarzıyla edebi türü konusunda hemen bir yargıya varmak imkânsız gibi. Zira olayların içinde gerçekliğin en deruni yansımalarıyla yüzleşirken, bazen gerçeküstü anlatımlarıyla bazen de tarihî, felsefi ve toplumsal sorgulamalarıyla bizi içine çeken ve tabii ruhumuzu saran bir kitaptan söz ediyoruz.

Subaşı yaşadıkları, hissettikleri ve düşündükleriyle kendisinin de içinde olduğu bir toplumsal tarihi ve mekânları, kendisiyle birlikte bütün bir mahalleyi ve ülkeyi yoran zamanları çok yalın bir dille ve içeriden bir sesle önümüze seriyor "Biz Dışarıda Kalanlar"da. Anlatılarında yakın dönem tarihinin dramları ve iz bırakmış olaylarıyla kendi biyografisini birleştirirken kıvrak ve akıcı dili sayesinde bizi sokağın, mahallenin, şehrin ve ülkenin müşterek değerlerine çekiyor. Esasen ülkenin "ağır ve hızlı değişimlerine, hem sara hem de sınır nöbetlerine" tanık olan bir hayatın düşünsel ve duygusal duyarlılıklarına şahit olunur kitabın tamamında. Bu bakım-

@ Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi. celikcela@gmail.com

dan kendi öykülerini hepimizin muhtemel yaşadıklarıyla birleştirerek paylaştıran Subaşı, ilk elde bizi de yazmaya ve paylaşmaya ve âdeta herkesi eteklerindeki taşları dökmeye davet ediyor. Bu samimi çağrı, satır aralarında kendini olanca açıklığı ve yalınlığı içinde ifşa ediyor. Söz konusu davet bir bakıma “bizim gibi dışarıda kalanların dertlerinin sadece kendileri olmadığını”, bu deneyimin içinden geçtiğimiz zamanlar ve topraklarla derin bağını vurgular. Sonuçta hikâyelerimizin dile gelmesi, iyi, güzel ve doğru şeylere alan açmak ve sonuçta birbirimizi beslemek gibi bir kutlu hedefe taşıyacaktı bizi.

Subaşı, “bizim gibi bekleyenlerin hikâyelerini” yazarken hep bir mekânın ya da bir şehrin içinde dolaşmakta, çoğu zaman büyüdüğü, çocukluğunun ve gençliğinin geçtiği sokak aralarına, pencere önlerine, yıkılmaya yüz tutmuş duvarlarına sanki şu an yaşıyormuşçasına inmektedir. Mahalle, geniş aile, akrabalar ve dostlar ile bütün bunları bağrında büyüten şehir, onun insani ilişkilerin ve mekânsal dünyasının köşe taşlarıdır. Ancak o, şehirde herkes gibi yaşamamakta, çoğu zaman birçoklarının kendilerini evlerine attığı demlerde o ya bir akrabasının davetinde ya arkadaşlarıyla bir sohbetle ya da çat kapı birilerine gönül sofrasıyla birlikte derin mevzulara da yelken açmıştır. Kitap bize giderek evine ve işine sıkışmış modern kent insanının yalnızlık sarmalında nasıl da çürüyüp gideceğini biteviye ihsas ettirir. İçeride sıkışanların en büyük ihmali dile getirirken, dışarıda yoldaşları ve dostlarıyla evde çekirdek ailesiyle muhabbeti kaybedenlerin dramı kendiliğinden ortaya çıkar.

“Biz dışarıda kalanlar”ın sesini, yaşadıklarını ve bütün dünyasını yansıtırken gerçekte o içeriği de ihmal etmez; aile ortamının, eşin, çocukların, anne-babanın ve akrabaların bütün sıcaklığını yeniden yaşatır birilerine âdeta her yazısında. Kapılar arkasında sessizliğe bürünmüş hengâmenin aslında hepimizin ortak hikâyesi olduğunu hatırlatır sürekli olarak. Modern şehrin bütün bireyleştirici, yozlaştırıcı süreçlerine ve risklerine karşı geleneksel şehrin insanı aşına kılan sokak aralarını, geniş ailenin sıcaklığını ve hanesinde hemdem olmanın muhabbetini sürekli olarak karşımıza çıkarır. Hayatın bütün maddiliğini her zaman önemseydiği “dua”yla aşmayı dener, zira o duayla ayaktadır ve bazen ailece dua eder. İradi özerkliğin ve sahip olmanın sarhoşluğuyla duadan ve merhametten uzaklaşan “zamane”ye pek anlamlı gelmese de, dua her sıkıştığımızda bizi Rahman’ın merhametine ve bereketine açmaktadır yazılarında.

Subaşı, “dışarıda kalanların” hayata dair sorularını ve tecrübelerini hemen her yazıda karşımıza çıkarır; aslında hiçbir zaman uzaklaşamayız da bu sorulardan ve sormayı unuttuğumuzda ise gündelik hayatın cıngılında kaybolmaya başlamışız

demektir. O kendi tecrübelerinde somutlaşan, yaşadıklarıyla belirginleşen sorularını sürekli olarak bizimle paylaşır. Kişisel yaşantılarımızda, benliğimizde ve her birimizin nefis muhasebesi olarak hatırlaması gereken soruları bizim adımıza sorar ve genelleştirir. O kadar çok sorar ki, kendimizi, ilişkilerimizi, yaptıklarımızı ve yapamadıklarımızı deşmekten bir türlü başkasını sorgulamaya ya da mazeret aramaya fırsat gelmez neredeyse. Yapmaya çalıştığı şey belki de itikadi konuları epeydir epistemolojik düzeyde tartışan yeni zamanların Müslümanları için kritik bir öneme sahip. Müslüman entelektüel, aydın, düşünür ve okur bu bahiste sürekli olarak hesabı dışarıya kesmekte, bir türlü aynayı kendine döndürememektedir. Subaşı, bu kaçak güreşme durumunu “Ya sen ne yaptın?” hassasiyetiyle apansız ve yalın bir hakikat olarak karşımıza çıkarır, bizi rahatsız eder, biz o vicdani sorguyu satır aralarında sürekli olarak hissederiz.

Subaşı'nın metinlerinde içtenliği ve samimiliği bozacak bir üst dil ya da yapaylık kendine yer bulmaz; kendi derdine rağmen başkalarıyla birlikte ağlamayı bilen bir insanı görürsünüz orada çoğu zaman. Kişisel bir maziden sıyrılıp gelen birikimin yanı sıra duygular da yansır yazılara ve geçmişte şekillenmiş düşüncelere ise olanca açıklığı içinde ulaşırız. Bugün biz onları okurken kendimizi aynı duygu ve düşüncelerle olayın içinde görürüz. Bu bakımdan hatta olayın vuku bulduğu zaman ve mekân engelini aştırır bize ve onunla birlikte mesela Kapı Camii'nde Tahir Hoca'nın vaazını dinlerken buluruz kendimizi ya da bir panelde konuşma yaptığımızı, hatta bir anda geçmişe giderek köyünde akrabalarıyla oturduğumuzu ve sohbet ettiğimizi hissederiz. Zaman ve mekân arasındaki bu gidiş gelişlerimizde bizi olaya dâhil eden, sahneye yerleştiren ve duygularımızı örtüştüren şey, bu cümleler arasına saçılmış samimiyetten başka bir şey değil aslında.

Bize biyografisinin değil belki ama hafızanın insan için ne kadar önemli olduğunu hatırlatır sürekli. Belki anlattıkları biyografinin zamana yayılmış kırıntılarıdır, ama en çok isim isim önümüze taşıdıklarıyla hem kendisini hem de bizi toplumsal hafızanın içine çekmekte, geçmişin satır aralarında aidiyetimizin üstünü örten tarzları kaldırmakta ve âdeta “Bak, sen de oradaydın.” demektedir. Sürekli geçmişin güncellemesini yaparken, şehirleri ve mekânları gezmekte, zaman ve mekân ilişkisini bir kolektif hafıza ekseninde önümüze açmaktadır. Zira hafıza, modern insanın en zayıf yanındır, geleneklerin aidiyet ve bağlılıkların anlamını kaybetmeye zorlandığı bir zamanda günlük hayatın referansları da yitip gitmektedir. Gündelik hayat ve toplumsal dünya içinde geleneksel hafızanın kapatılamayan deruni boşluğu, insani ilişkilerde ve kolektif tasavvurlarda beklenmedik kırılmalara yol açar. Subaşı bu yüzden adını çok koymasa da hafızanın inşasına sürekli göndermeler ya-

par, bazen bu atıfları çok sıradan gibi görünen şeylerle, mesela bir “radyo” ya da “pijama”yla bile dener.

Subaşı “Biz Dışarıda Kalanlar”da, gündelik hayat içinde pek çoğumuzun yapıp önemsemediği ve dile getirmedeği sıradan gibi görünen vakaları çok yakın ve sürükleyici bir dille ama bunu hep ailevi bir geçmişle bağlantı kurarak anlatır. Dildeki basit akıcılığın yanı sıra samimi anlatılarla bir anda kendimizi olayın içinde hatta kahramanı olarak buluruz. İtirafı, gerçekte hepimizin arada bir yapıp da gizledikleri, anlattıkları büsbütün hikâyemiz gibi. Soruları, aklımıza gelip de soramadıklarımız ve üstünü örttüklerimizdir genellikle, cevapları ise hazır değil daha çok bir hikmeti kavramaya ve anlamaya çağrılarla doludur. Anlatılar iç dünyasında gizlisi saklısı olmayan, hesapsız ve yeri geldiğinde de kendisiyle dalga geçecek kadar hayata dâhil bir yazarın serzenişleriyle renklidir. Subaşı’nın metinlerinde dikkatli bir bakışla ancak fark edilebilecek bu muzip yön, sizi ya hikâyenin sonunda bir kahkaha atmaya zorlar ya da “Hadi bakalım, çık şimdi işin içinden!” demeye getirir. Metinlerde sözü uzatmaz fazla, taşı gedigiğine koyma ustası olarak aslında sözü tamamlayacağı yeri de iyi bilir.

Kitabın okuyucusu için satır aralarında belki onlarca fikir kitabını okuyup da erişemeyeceği yorumlar, değiniler, göndermeler bulunur. Bunları fark eden okuyucu, yazarın kendi biyografisinde bir tarihî arka plana yerleşen yorumların ve kanaatlerin değerini de bilecektir. Bu bakımdan Subaşı’nın öğrencileri ve dostları aslında herkesten önce hikâyeyi okuyan şanslı insanlardır. O, kitabında basitçe nostalji yapmaz, mazinin tozlu sayfalarına dalıp “nerede o eski günler” edebiyatına saplanmaz. Aslında yaptığı şey şimdiki konuşmak ve bugünü olanca derinliği içinde kavrama uğraşdır; yaşadıklarını bugüne, bugünü ise geçmişe yansıtır. Sürekli zamansal yolculuklarda kuşaklararası boşluğu, kendisine emeği geçenlerin kendilerine emek verdiklerinin ve eski öğrencilerinin şimdiki hallerini sahneye çıkarır hep. Peşinden koşturduğu ve öne çıkardığı insan tipolojisi sadece idealist bir insandır. Ona göre “Herkesin bir derdi vardı, herkesin peşinden koşturduğu hayalleri vardı, ama idealist olmak başka bir şeydi. Zamanın ruhunu bilmeden, kendi bilgilerimizi güncellemeden hayata dâhil olmak zordu.” Bu bakımdan “biz dışarıda kalanlar”, hayata müdahil olmayı prensip edinen, bir dünya görüşü ve medeniyet perspektifinde hayat “yolda olmaktır” anlayışı ve arayışıyla özdeşleşenler, kısaca derdi olan insanlardır. Subaşı bir şekilde yolu kendisiyle kesişen, müşterek bir yolculuğa çıkan mahalledeki insanın bu arayışa ve hayata dâhil olmayı bırakmasına hep hayıflanır ve sitem eder. İmkânlar içinde yüzdüğü hâlde idealleri olmayan ya da hedeflerini tüketen insanın savruluşunu, dünya sahnesinde nasıl bir figüran hâline gelişini ibretle izler.

“Biz Dışarıda Kalanlar”, yaşadığımız hayatın ilişkileri, kültür ve değerlerinde ortaya çıkan dönüşümler, kırılma ve savrulmaların yordduğu bir zamanla ve dünyayla kesişen yanlarımızı açığa çıkarır sürekli. Arkadaşlar, dostlar ve yakınların uzaklaşmasını, mahallenin, kitabevinin ve kahvenin tenhalaşmasını, caminin, mescidin ve hanenin ıssızlaşmasını vurgularken, bir yandan bunları yeniden ikame için neler yapılabileceğini göstermeye ve dost meclislerini harekete geçirmeye çalışır. Kaybettiklerimize hayıflanmaktansa önce kendimizden ve yapabileceklerimizden başlamaya dair örnekleri kitaba taşır. Bununla birlikte yeni nesillere hafızanın ve iletişimin aktarılması konusundaki problemin muhafazakâr çevreleri de içine alacak kadar genel olduğunun da farkındadır. Nitekim bir yakınlarını ziyarete gittiklerinde onları evde bulamazlar ve çocukları tarafından misafir edilirler, ancak misafir oldukları süre içinde çocuklarla sohbet edemezler. Misafir ağırlama ve hâl hatır sorma dilinden ve gramerinden habersiz yetişen nesiller, hanemize yansıyan en dramatik hafıza kaybıdır. Subaşı bu bağlamda bizi kendi evimize, çocuklarımıza ve hayata dair ihmal ettiklerimizi düşünmeye çağırır. Aile ihmale gelmez, aslımızı neslimizi, inancımızı derdimizi, benlik ve kimliğimizi bulduğumuz yerdir orası. Gündelik hayatın rutinlerinde sıkılan zihnimiz, yorulan gönlümüz ve dağılan idrakimizi huzur ve sükûn içinde dinlendirebileceğimiz yegâne yerdir aile. Subaşı hep ailesinin içinden konuşur. Ailelerimizi, anne babamızı, eşimizi ve çocuklarımızı hatırlatır her daim. Hayatı ve aidiyetlerimizi kendisinde bulduğumuz muhitimizle kopan ya da soğuyan irtibatlarımızı ihyaya çağırır.

“Biz Dışarıda Kalanlar”, zamansal ve mekânsal bakımdan süreklilik algısı içinde geçen bir yolculuğu hikâye etmektedir. Hayatı sürekli yolculuklarla geçen, düşünsel ve felsefi anlamda “hayat yolda olmaktır” ifadesini fiilî olarak yaşayan Subaşı, bunu zamana ve mekâna yayılmış anekdotlarla renklendirir. Gittiği her şehirde belki şehrin kendisini değil ama orada yaşayan dostlarını, arkadaşlarını ve öğrencilerini mutlaka görür, onlarla uzun sohbetlere ve muhabbetlere dalar, şehri değil şehirde dostlarını yaşar daha çok. Taşrada hayatın nasıl geçtiğini, bir önceki görüşmelerinden bu yana hayatın ve kendilerinin nasıl evrildiklerini, neleri okuduklarını, okumalardan nasıl bir yola çıktıklarını, buldukları yerden memleketi nasıl gördüklerini, ümmetin sorunlarını nasıl kavradıklarını bitmek tükenmek bilmeyen bir heyecanla sorar hep. Arkadaşları ise ondan sürekli olarak merkezden Anadolu’nun nasıl görüldüğünü, ülkede işlerin nasıl gittiğini, güncel olaylar ve sorunlarla ilgili görüşlerini merakla anlatmasını beklerler. Memleket ahvalini konuşmanın, dertleri dile getirmenin, bütün bu hengâmede incelikli ve öngörüsü yüksek değerlendirmelerin ve keşif tadında yorumların cezbedici bir tadı vardır günlerce konuşulacak.

Bir dostunu uğurlamanın, yolcu etmenin hüznünü derinliğine yaşayacak kadar bağlıdır birbirine “biz dışarıda kalanlar”. Modern zamanlarda içine düştüğümüz bir trajedidir dostluğun ve dostun kaybı ile sohbe, muhabbete ve dertleşmeye zaman ayıramamak. Kaybettiğimiz şeylerin içinde belki de bizi en çok “biz” yapan şeye, yani “insani duyarlılığa” ve “duygusallığa” sürekli bir çağrısı ve hatırlatması vardır Subaşı'nın. Neredeyse her yazısında kelimeler bir duygu seli hâlinde hep ahlaki bir duyarlılık ve insani bir hassasiyet ekseninde akmaktadır. Bazen hikâye sizi öyle bir noktaya getirir ki ya gülmekten kendinizi alamazsınız ya da oturur birlikte efkârlanır, hüznе dalar ve acıyı yüreğinizin derinliklerinde yaşarsınız. Duygusallığın temelinde “insani duyarlılık” ve varoluşun masumiyetine duyulan ilgi ve arayış vardır. O insani duyarlılık irtibatla olduğumuz, görüştüğümüz, teşriki mesai ettiğimiz ve karşılaştığımız her durumda bizi harekete geçiren özümüz olmalıydı. İşte “Biz Dışarıda Kalanlar”, belki de bu çağın en dramatik acılarına yol açan insani ve ahlaki değerlerin kaybına karşı, ahlaki ve insani duyarlılığı zihnimize kazımak için âdeta her yazıda sarsmaya çalışır bizi.

Subaşı yazılarında, sürekli olarak kaçak güreşen, zor zamanlarda ortalıktan kaybolan, cesaret isteyen konularda oyunbozanlık yapan, sürekli fitne fücra râm olma peşinde koşan, sinik, sünepe, özveri yoksunu, fırsatçı, oportünistliği sayesinde her dönemin kazananı olan çıkarıcı insan tipolojisini ve karakter yırtılmasını da teşhis etmeye çalışır. Zira artık etrafımızda onlardan çok vardır ve aslında bu biraz da muktedirlik deneyiminin başları döndürdüğü zamanlarda bütün ifritliğiyle karşımıza çıkan bir kaypaklık durumudur. Onların sürekli kendilerini içeride ve mahallede gösterip ama içimize bir hançer gibi saplanma eğilimlerine bir itirazdır, “bizim dışarıda kalmamız”. Subaşı bugün bu yaşadığımız şahsiyet kirlenmesi, kişilik kaybı ve karakter yozlaşmasına karşı, ısrarla ahlaki zemin ve ilkeli duruş için müktesebatın, sabırla ve inançla yolda olmanın değerlerini hatırlatır.

Okumaların ve bilginin her şey olmadığı vurgulanır, entelektüel arayışın ahlaki temelleri ve pratik boyutu yani eylemselliği bulunmadığında bir çıkmaza sürüklenmekten başka bir yol kalmaz. Özellikle son yirmi yılda maruz kaldığımız “bilgi şiddeti”nin dinin temel iddiaları, kabul ve formları hakkında hepimizi sendeleten şeyler olduğunu vurgular. Sadece bilmeye ve eylemsiz bilgi birikimine, her çıkan yayını ve kitabı sınırsız bir açıklıkla takip eden ve bunu sadece tüketmek için yapan eğilimin, her ne kadar okumaya aşırı bir önem verse de, ahlaki bağlamı olmayan bu tavrın sonuçta toplumdan ve insanlarla birlikte bir şey yapmaktan uzaklaştıran tüketici yönünü sorgular. Muhtemeldir ki geçmişte entelektüel ilgileri, görüşleri ve

yazılarıyla takdir ettiğimiz pek çok kişinin bugün bazı imkânlar ve nimetler eşliğinde o günlerinden uzak bir görüntü vermesinin sebebi de budur.

“Biz Dışarıda Kalanlar” biyografik anlatıların edebi bir metne dönüşmesi değil sadece, belki de asıl değerini ve önemini ülkenin kritik değişimlerinin ve önemli geçiş evrelerinin tanıklığı içinde yaşanan bir hayatın bizimle paylaşılmasından alıyor. Bu yönüyle önümüze serilen yaşantılar artık sadece Subaşı’na ait anekdotlar olmaktan çıkarak her birimizin de içinden geçtiği bir güzergâh olarak düşünce dünyamıza dâhil ediliyor. Hangi yaş kuşağında olursa olsun okuyucusunu içine çeken bu sade, samimi ve gerçekçi anlatım tarzı ile kitap, bizi sadece toplumsal ve kültürel bir hafızanın güvenli iklimine çekmiyor, aynı zamanda tanığı olduğumuz bir yalnızlık, yabancılaşma ve metalaşma çağına ait düşünce, davranış ve duruş kodlarımızı da yeniden ihyaya çağırıyor.